

Muziektheorie

INHOUD

- ↓ VOORWOORD
- ↓ INLEIDING
- ↓ 1. DE NOOT EN DE NOTENBALK
- ↓ 2. NOTENWAARDEN
- ↓ 3. WAARDEN VAN RUSTEN
- ↓ 4. MUZIEKSLEUTELS
- ↓ 5. NOTENNAMEN
- ↓ 6. TOEVALLIGE VERHOGINGEN EN VERLAGINGEN
- ↓ 7. MAATSOORTEN
- ↓ 8. FERMATE
- ↓ 9. HET EINDE VAN EEN MUZIEKSTUK
- ↓ 10. HERHALINGEN
- ↓ 11. HET NOTEREN VAN MEERSTEMMIGE MUZIEK
- ↓ 12. SYSTEEM
- ↓ 13. BOGEN

↑ VOORWOORD

Onder veel koorleden bestaat de behoefte om ook eens wat aandacht te besteden aan een stukje niet al te moeilijke muziektheorie, speciaal toegespitst op het lezen van koormuziek.

Nu zou natuurlijk aan deze wens tegemoet gekomen kunnen worden binnen de beschikbare repetitietijd van een koor, maar dit heeft wel wat nadelen, zoals:

1. De meeste koorleden komen om te zingen en niet om droge muziektheorie aan te horen.
2. Een aantal koorleden heeft al zoveel theoretische kennis, dat het voor hen jammer van de tijd zou zijn.

Vandaar de idee om wat eenvoudige grondbeginselen voor het lezen van bladmuziek op de internet site van onze vereniging op te nemen.

Wellicht zullen er koorleden zijn die zich in een eerste reactie afvragen: Moet dit nu, muziektheorie. We zijn toch "maar" een amateurkoor?

Er zijn echter meerdere redenen om deze vraag toch met ja te beantwoorden. De twee belangrijkste hieronder:

Men kan toch ook onmogelijk een amateur(!)sport beoefenen zonder dat men daarvan de spelregels kent.

1. Kennelijk wordt er toch nog steeds al te gemakkelijk vanuit gegaan dat men wel als amateur kan musiceren zonder de daarbij behorende regels voor het (vlot) lezen van bladmuziek te kennen.
2. Voor diegenen die wel de benodigde muziektheorie beheersen is het vaak jammer dat er repetitietijd verloren moet gaan door (steeds maar weer) uitleggen van elementaire zaken voor koorleden die elementaire zaken niet onder de knie hebben.

Print de onderdelen die u nog eens over wil lezen rustig uit, of maak van deze pagina een z.g. "off line" pagina op uw P.C., zodat u het nog eens als naslagwerkje kunt gebruiken zonder internet op te hoeven starten.

Ten slotte: Kennis vermeederen kan nooit kwaad.

Bovendien zal het de kwaliteit van het koor waar u op zingt alleen maar verbeteren, en dat is toch waar ieder rechtgeaard koorlid naar streeft?

INLEIDING

Geprobeerd is om de theorie zo eenvoudig mogelijk te houden.

Omdat het om grondbeginselen gaat, zal het voor de gevorderden best wel eens voorkomen dat de theorie niet altijd even volledig is behandeld.

Deze pretentie willen we met deze pagina ook in het geheel niet hebben!

Vaak gaat het dan om uitzonderingen die vragen om een zo uitgebreide behandeling van de theorie dat het daardoor onnodig moeilijk zou worden.

Daar waar bedoelde uitzonderingsgevallen in uw koormuziek toch voorkomen, zal dit zeker door uw dirigent uitgelegd worden.

Toch kan helaas niet altijd voorkomen worden dat een bepaald begrip om een iets moeilijker uitleg vraagt.

Alle onderdelen zijn in aparte hoofdstukjes ingedeeld, zodat ze later eenvoudig terug te vinden zijn.

Aan het einde zal t.z.t. een trefwoordenlijst opgenomen worden om het terugzoeken van een bepaald begrip nog eens aanzienlijk te vereenvoudigen.

Het kan natuurlijk altijd voorkomen dat u deze (beknopte) verhandeling te onvolledig vindt, dat u nog vragen heeft of dat u ontdekt dat bepaalde punten niet goed omschreven zijn.

Uiteraard staan wij open voor opmerkingen, suggesties en aanvullingen van uw kant.

U kunt daarom altijd naar ons reageren d.m.v. e-mail.

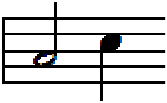

1. DE NOOT EN DE NOTENBALK

Een noot kan bestaan uit drie onderdelen: de KOP of de BAL, de STOK en één of meerdere VLAGGEN.

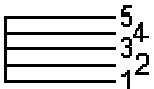
De KOP of de BAL van een noot.
Deze kan zowel open als dicht zijn (zie hieronder).

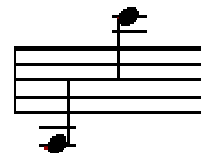
Een noot met een STOK.
De STOK kan zowel naar boven als naar beneden wijzen.

Een noot met één VLAG en een noot met twee VLAGGEN.

Een notenbalk bestaat uit 5 LIJNEN.
De lijnen worden genummerd van onder naar boven.

5 lijnen is eigenlijk te weinig om alle noten te kunnen noteren, maar bij gebruik van meer lijnen zou de notenbalk onoverzichtelijk worden. Daarom worden voor het noteren van noten die eigenlijk buiten de notenbalk vallen z.g. HULPLIJNEN gebruikt.

Een noot kan OP een lijn of TUSSEN de lijnen staan.
Zo staat in bovenstaand voorbeeld de linker noot niet (boven)op de tweede lijn maar TUSSEN de tweede en de derde lijn.
De rechter noot in bovenstaand voorbeeld staat OP de vierde lijn.

2. NOTENWAARDEN

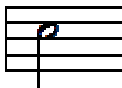
De lengte van een noot wordt bepaald door:

1. Open of dichte kop of bal.
2. Wel of geen stok.
3. wel of geen vlag(gen).
4. wel of geen punt(en) achter de noot.

Hieronder de voorbeelden van de meest voorkomende notenwaarden.

De HELE noot wordt weergegeven met een open kop of bal zonder stok, en duurt 4 TELLEN.

De HALVE noot wordt weergegeven met een open kop of bal met stok, en duurt 2 TELLEN.

De KWART noot wordt weergegeven met een dichte kop of bal met stok, en duurt 1 TELLEN.

De ACHTSTE noot wordt weergegeven met een dichte kop of bal met stok en één vlag, en duurt 1/2 TEL.

De ZESTIENDE noot wordt weergegeven met een dichte kop of bal met stok en één vlag, en duurt 1/4 TEL.

Een PUNT achter een noot, de z.g. GEPUNCTEERDE NOOT, geeft aan dat de noot met de helft van zijn waarde verlengd wordt.

De HELE noot met een PUNT duurt $4+2=6$ TELLEN.

De HALVE noot met een PUNT duurt $2+1=3$ TELLEN.

De KWART noot met een PUNT duurt $1+1/2=1\ 1/2$ TEL.

De ACHTSTE noot met een PUNT duurt $2/4+1/4=3/4$ TEL.

De ZESTIENDE noot met een PUNT duurt $2/8+1/8=3/8$ TEL.

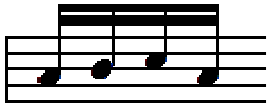
Een groepje bij elkaar behorende ACHTSTE, ZESTIENDE of TWEEËNDERTIGSTE (dus noten met vlaggen), worden met elkaar verbonden d.m.v. één of meerdere strepen.

Het aantal strepen komt overeen met het aantal vlaggen.
Hieronder enkele voorbeelden.

Een achtste noot heeft één vlag.

Twee bij elkaar behorende achtste noten worden aan elkaar verbonden met één streep.

Een zestiende noot heeft twee vlaggen.
Vier bij elkaar behorende zestiende nooten worden aan elkaar verbonden met twee strepen.

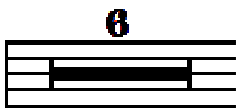
Een achtste noot heeft één vlag en zestiende noot heeft twee vlaggen.
Een bij elkaar behorende zestiende en achtste noot worden aan elkaar verbonden met een hele streep voor de achtste noot en nog een stukje streep voor de zestiende noot.

Een tweeëddertigste noot heeft drie vlaggen.
Twee bij elkaar behorende tweeëddertigste noten worden aan elkaar verbonden met drie strepen.

↑ 3. WAARDEN VAN RUSTEN

De waarde (lengte) van een rust wordt aangegeven met de hieronder weergegeven symbolen.

Het kan voorkomen dat er ergens in een muziekstuk MEERDERE MATEN RUST voorgeschreven worden, bijvoorbeeld bij een voorspel, of tussenspel.
Dit wordt aangegeven met een dikke balk in een maat met een getal er boven.
Het getal er boven geeft het aantal maten rust aan (in bovenstaand voorbeeld worden dus 6 maten rust aangegeven).

De HELE rust.
Dit rust-teken heeft eigenlijk twee verschillende betekenissen.
Het kan zowel een HELE MAAT rust als een HELE TEL rust betekenen.

De lengte van een HELE TEL rust is gelijk aan de lengte van de HELE NOOT.

De HALVE rust.

De lengte van een HALVE rust is gelijk aan de lengte van de HALVE NOOT.

Het verschil tussen een HELE rust en een HALVE rust is eigenlijk maar moeilijk van elkaar te onderscheiden.

De symbolen zelf zijn eigenlijk gelijk aan elkaar.

Het enige verschil is dat een HELE rust ONDER een LIJN staat, terwijl een HALVE rust BOVEN een LIJN staat.

De KWART rust.

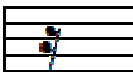
De lengte van een KWART rust is gelijk aan de lengte van de KWART NOOT.

De ACHTSTE rust.

De lengte van een ACHTSTE rust is gelijk aan de lengte van de ACHTSTE NOOT.

Dit rust-teken heft eigenlijk wel wat overeenkomsten met de achtste noot: Een stok met één vlag(getje).

De ZESTIENDE rust.

De lengte van een ZESTIENDE rust is gelijk aan de lengte van de ZESTIENDE NOOT.

Dit rust-teken heft eigenlijk wel wat overeenkomsten met de zestiende noot: Een stok met twee vlaggetjes.

Ook rusten kunnen, net zoals noten GEPUNCTEERD zijn. De punt geeft dan, precies zoals bij de noten, aan dat de rust met de helft van zijn waarde verlengd wordt.

Hieronder enkele voorbeelden.

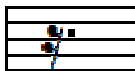
De HALVE rust met een PUNT duurt $2+1=3$ TELLEN.

De KWART rust met een PUNT duurt $1+1/2=1\ 1/2$ TEL.

De ACHTSTE rust met een PUNT duurt $2/4+1/4=3/4$ TEL.

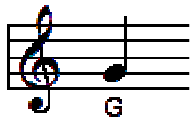
De ZESTIENDE rust met een PUNT duurt $2/8+1/8=3/8$ TEL.

↑ 4. MUZIEKSLEUTELS

Een MUZIEKSLEUTEL wordt aan het begin van elke notenbalk geplaatst.

Deze sleutel geeft de plaats van één bepaalde noot op die balk aan, en is daarmee de "sleutel" voor alle andere noten op die balk.

Hieronder de meest gebruikte muzieksleutels in koormuziek.

Bovenstaande muzieksleutel wordt de G-SLEUTEL of ook wel de VIOOL-SLEUTEL genoemd.

De sleutel geeft de plaats van de noot G op de notenbalk aan.

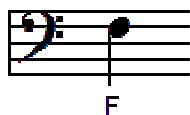
Deze sleutel wordt in de koormuziek voor de SOPRAAN-partij en/of de ALT-partij gebruikt.

De G-sleutel wordt ook wel voor de TENOR-partij gebruikt, met dien verstande dat alle noten een octaaf lager gezongen moeten worden.

Soms wordt dit nog d.m.v. een geheugensteuntje weergegeven door een "achtje" onder aan de G-sleutel toe te voegen, om aan te geven dat de partij 8 tonen (8 tonen = één octaaf) lager gezongen moeten worden.

De G-sleutel (met of zonder 8) is meestal te vinden in koormuziek waar elke partij zijn eigen notenbalk heeft.

Hierboven de F-SLEUTEL.

Deze sleutel wordt ook wel de BAS-SLEUTEL genoemd. De F-sleutel geeft de plaats van de noot F op de notenbalk aan. In de koormuziek wordt de F-sleutel gebruikt voor de BAS-partij en/of de TENOR-partij.

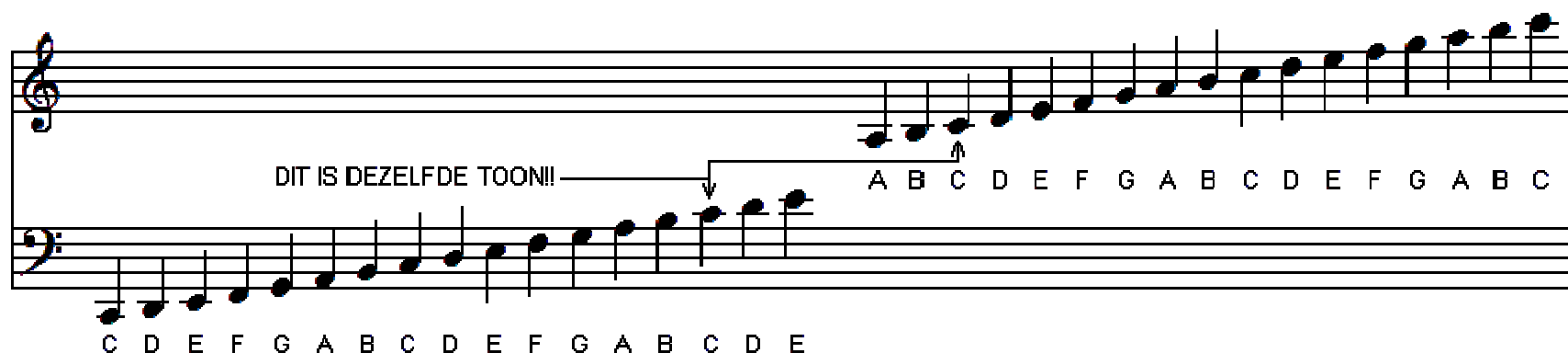
↑ 5. NOTENNAMEN

In dit gedeelte worden de termen hele en halve TONEN gebruikt.

Dit slaat op de TOONHOOGTE.

Dit is echter iets geheel anders dan hele en halve NOTEN waarvan sprake was bij de uitleg van NOTENWAARDEN.

Houdt deze verschillen dus goed uit elkaar!

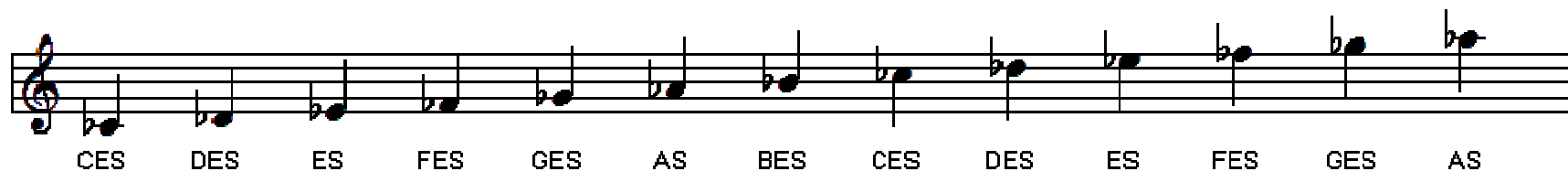

De NOTENNAMEN die hierboven zijn weergegeven, zijn alleen de namen van de noten die op en klavier met de witte toetsen gespeeld kunnen worden.

Elke stap naar de volgende noot is steeds een HELE TOON.

Van de G naar de A is dus een HELE TOON omhoog, en van de G naar de F is een HELE TOON omlaag.

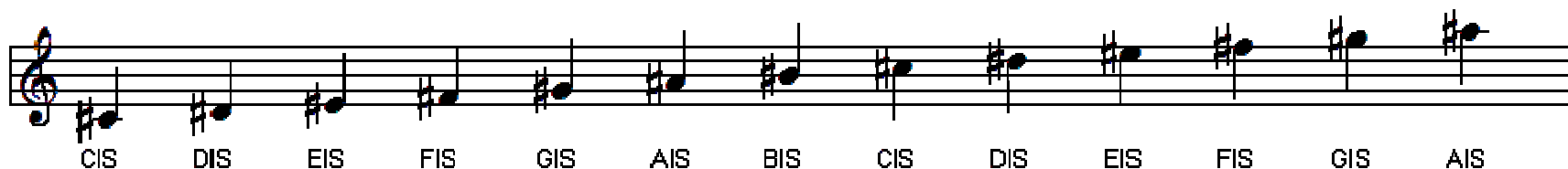
Wil men vanaf een bepaalde toon een HALVE TOON OMLAAG dan wordt er een MOL voor de noot geplaatst, en wil men vanaf een bepaalde toon een HALVE TOON OMHOOG dan wordt er een KRUIS voor de noot geplaatst.

Op bovenstaande notenbalk is voor elke noot een MOL geplaatst.

Alle noten klinken dus een HALVE TOON LAGER.

Alle noten krijgen ook een andere naam: Ze krijgen de letters "ES" of "S" achter hun eigenlijke notennaam. Als er dus over een GES gesproken wordt, betekent dit dat het een VERLAAGDE G is.

Op bovenstaande notenbalk is voor elke noot een KRUIS geplaatst.

Alle noten klinken dus een HALVE TOON HOGER.

Alle noten krijgen ook een andere naam: Ze krijgen de letters "IS" achter hun eigenlijke notennaam. Als er dus over een GIS gesproken wordt, betekent dit dat het een VERHOOGDE G is.

Nu zou het erg onoverzichtelijk worden als voor elke verhoogde of verlaagde noot in een muziekstuk een kruis of een mol zou komen te staan.

Meestal is een muziekstuk zo opgebouwd dat b.v. alle F-noten verhoogd worden.

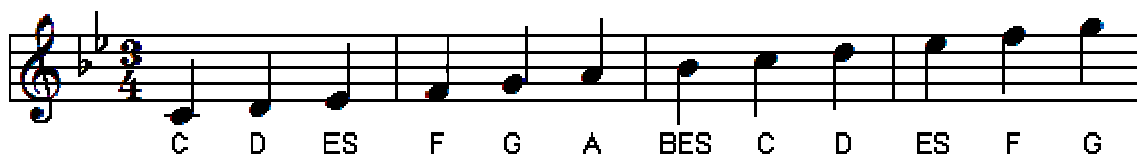
Dit wordt dan aan het begin van elke notenbalk aangegeven door direkt na de muziksleutel één of meerdere kruisen of mollen te plaatsen.

Hieronder twee voorbeelden.

Er staat een KRUIS op de lijn van de F-noot.

Alle F-noten worden nu een FIS.

Er staat een MOL op de lijn van de B-noot en er staat een MOL op de lijn van de E-noot.

Alle B-noten worden dus een BES en alle E-noten worden een ES.

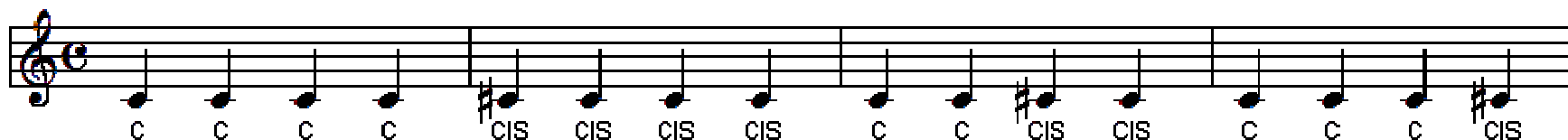
↑ 6. TOEVALLIGE VERHOGINGEN EN VERLAGINGEN

Nu kan het voorkomen dat een componist ergens in de muziek bijvoorbeeld maar één CIS wil hebben.

Dit kan dan natuurlijk niet aangegeven worden door vooraan de notenbalk een kruis op de C-lijn te zetten, want dan zouden alle C-noten een CIS worden.

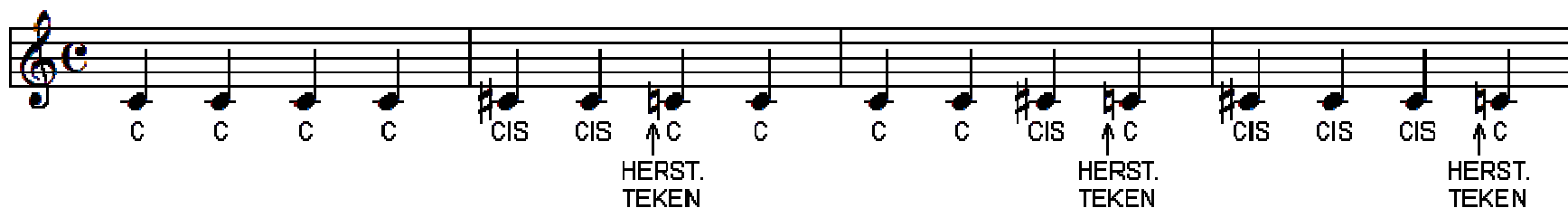
Dit wordt opgelost door dáár waar de componist "toevallig" een CIS wil hebben, een kruis voor die C te plaatsen.
Dit wordt een TOEVALLIGE VERHOGING genoemd.

Een TOEVALLIGE VERHOGING geldt wel voor alle C-noten in die maat die na dat kruis komen.
Hieronder een voorbeeld.

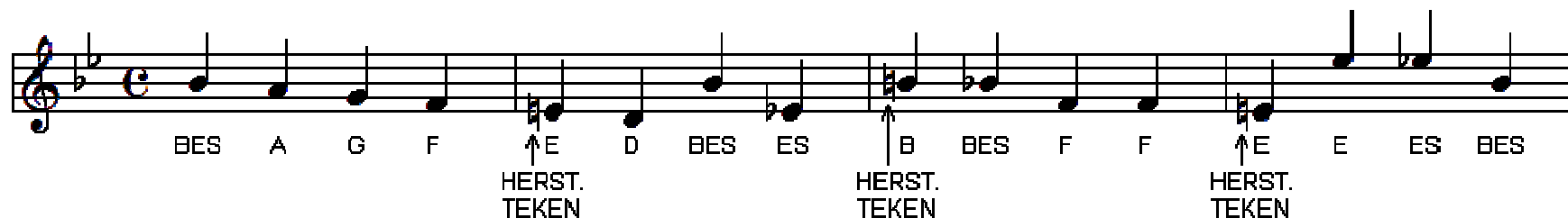

Wordt nu de tweede maat bekeken, dan blijkt dat alle C-noten in die maat een CIS worden, omdat er voor de 1e C een kruis staat.
Wil de componist nu dat de andere CIS-noten in die maat weer een C worden, dan kan dat gedaan worden door een z.g. HERSTELLINGSTEKEN te plaatsen.

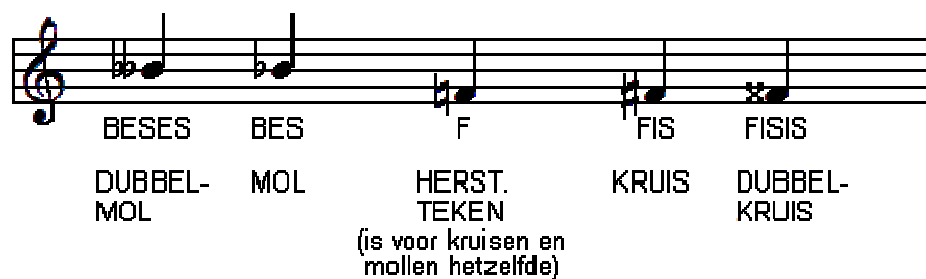
Een HERSTELLINGSTEKEN geldt dan weer voor alle C-noten die na dat HERSTELLINGSTEKEN in die maat voorkomen.
Hieronder een voorbeeld.

Een herstellingsteken geldt ook voor kruisen en mollen die aan het begin van de notenbalk staan, zoals weergegeven in onderstaand voorbeeld. In dit voorbeeld geven de mollen voor aan de notenbalk aan dat de B-noten BES-noten worden en dat de E-noten ES-noten worden.

Hieronder nog eens de tekens voor MOL, KRUIS en HERSTELLINGSTEKEN afgebeeld.

Voor alle volledigheid, zijn ook de DUBBELMOL EN DUBBELKRUIS weergegeven.

Bij een DUBBELMOL klinkt een noot twee halve tonen lager en bij een DUBBELKRUIS klinkt een noot twee halve tonen hoger.

Wanneer er b.v. een dubbelmol voor een B-noot staat klinkt niet de BES, maar de A-noot. Zo'n noot krijgt ook twee keer de naam ES als achtervoegsel achter de eigenlijke notennaam, in dit geval wordt de B-noot dus een BESES.

Wanneer er b.v. een dubbelkruis voor een F staat klinkt niet de FIS, maar de G-noot.

De F-noot krijgt dan twee keer het achtervoegsel IS, en heet dan FISIS.

Een logische vraag bij deze uitleg is: Waarom wordt er niet gewoon een A-noot in plaats van een B-noot met een dubbelmol of een G-noot in plaats van een F-noot met een dubbelkruis?

Dit wordt gedaan om muziek-technische redenen, maar het zou in dit kader te ver voeren om deze materie hier helemaal uit te leggen.

Belangrijker voor de koorzanger is om te weten wat de bedoeling van deze tekens is.

↑ 7. MAATSOORTEN

Een muziekstuk is meestal verdeeld in MATEN.

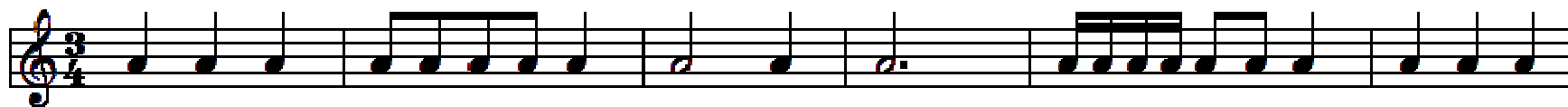
Aan het begin van een muziekstuk wordt de MAATSOORT aangegeven door twee (grote) cijfers boven elkaar.

Het BOVENSTE cijfer geeft aan HOVEEL NOTEN er in één maat zitten.

Het ONDERSTE cijfer geeft de NOTENWAARDE aan.

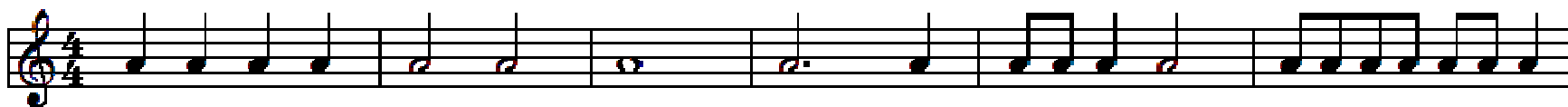
Het einde van een maat wordt aangegeven door een verticale streep in de notenbalk.

Hieronder een aantal voorbeelden van veel voorkomende maatsoorten

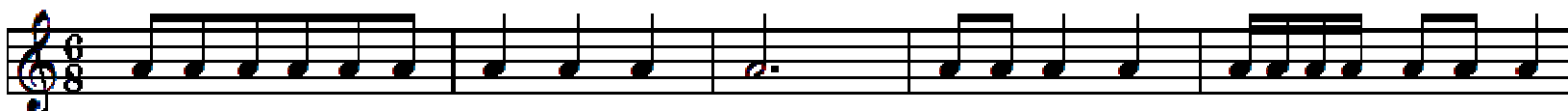

Er zitten DRIE KWART noten in een maat.

Dit wordt de **DRIEKWARTSMAAT** genoemd.

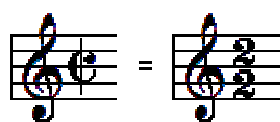
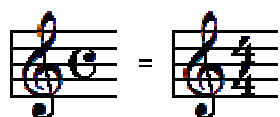

Er zitten VIER KWART noten in een maat.
Dit wordt de VIERKWARTSMAAT genoemd.

Er zitten ZES ACHTSTE noten in een maat.
Dit wordt de ZESACHTSTEMAAT genoemd.

Er zijn twee maatsoorten die, in plaats van met twee cijfers boven elkaar, meestal op een andere manier aangegeven worden.
Dit zijn de 4/4 maat (vierkwartsmaat) en de 2/2 maat (tweetweedemaat).
De 4/4 maat wordt meestal aangegeven met een grote C en de 2/2 maat met een grote C met een verticale streep erdoor.
De 2/2 maat wordt ook wel "doorgesneden" maat genoemd.
Hieronder de verschillende symbolen voor beide maatsoorten:

Men zou zich af kunnen vragen:

Wat is nu eigenlijk het verschil tussen een 3/4 MAAT en een 4/4 MAAT of tussen een 4/4 MAAT en een 2/2 MAAT. Als je alle noten achter elkaar zet kunnen ze toch ook gewoon gezongen worden?

Het gebruik van maten heeft alles te maken met het leggen van accenten, of het benadrukken van noten.

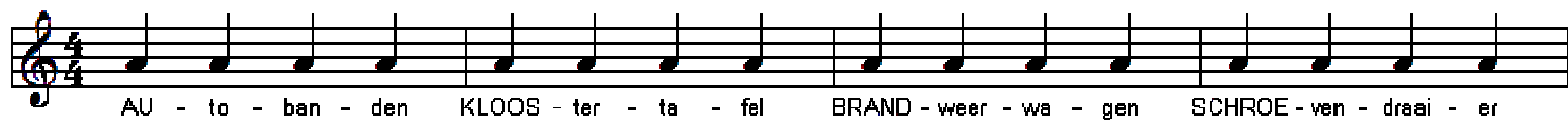
In de muziek wordt de NADRIK, of het ACCENT altijd gelegd op de EERSTE NOOT van een MAAT.

Het gebruik van verschillende kan het beste duidelijk gemaakt worden door woorden onder de noten te plaatsen.

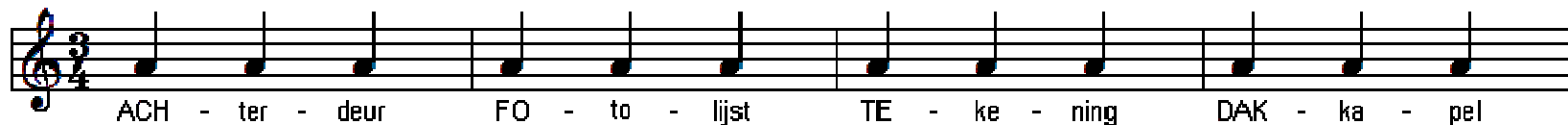
In de voorbeelden worden de lettergrepen waar de klemtoon, of het accent op komt met hoofdletters geschreven.

De lettergrepen waar de klemtoon niet op valt worden met kleine letters geschreven, zoals b.v. het woord GRAS-ma-chi-ne.

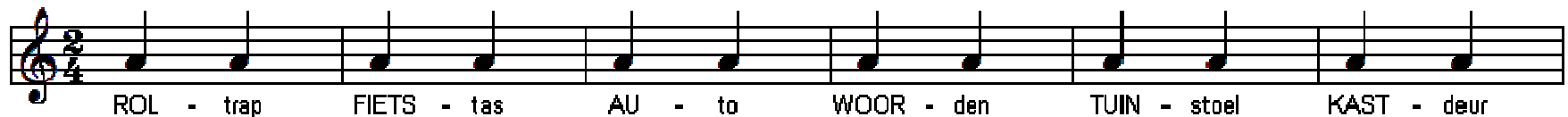
Voorbeeld van een vierkwartsmaat (4/4 maat):

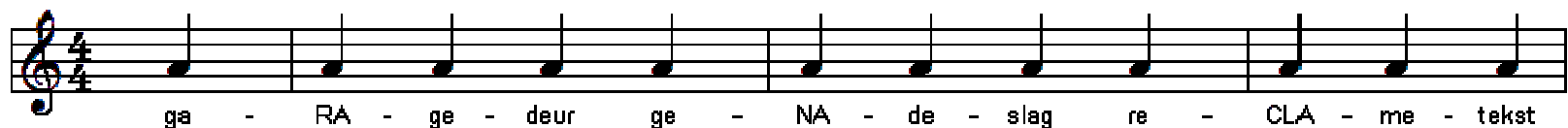
Voorbeeld van een driekwartsmaat (3/4 maat):

Voorbeeld van een tweetweedemaat (2/2 maat):

Deze voorbeelden gaan allemaal alleen op met woorden waarbij de klemtoon op de eerste lettergreep valt. Maar wat gebeurt er nu als de klemtoon op de tweede of op de derde lettergreep valt zoals bijvoorbeeld bij ge-NA-de of ap-pa-RAAT? Men begint dan met een z.g. OPMAAT. Een OPMAAT is een niet volledige maat. In onderstaand voorbeeld wordt dit duidelijk gemaakt:

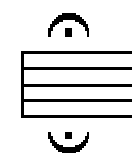

We zien hier dat in de eerste maat dus maar één noot zit, terwijl er vier in horen te zitten. De eerste maat is dus niet volledig en heet dan een OPMAAT. Hetzelfde zien we aan het einde. Hier zitten maar drie noten in een maat terwijl er vier in horen te zitten. De laatste maat is ook een niet-volledige maat en wordt daarmee ook een opmaat. Let er op dat de eerste maat (niet volledig, opmaat) en de laatste maat (niet volledig, opmaat) bij elkaar weer precies één volledige maat is!

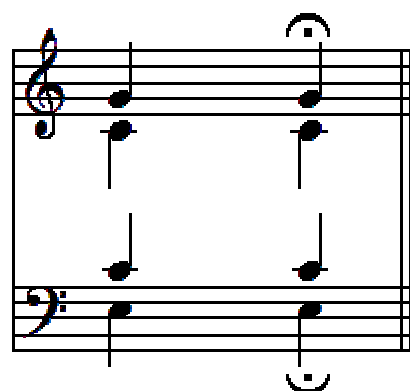
8. FERMATE

Het kan voorkomen dat een noot soms langer aangehouden moet worden dan zijn eigenlijke waarde aangeeft. Dit komt vooral voor aan het EINDE VAN EEN MUZIEKSTUK of aan het EINDE VAN EEN ZIN. Dit langer aanhouden van een noot wordt aangegeven door een z.g. FERMATE-teken boven en onder een ACCOORD.

Een ACCOORD (dit wordt verderop nog uitgebreider behandeld) is een groepje boven elkaar staande noten die tegelijk worden gespeeld of gezongen.

FERMATE-TEKENS

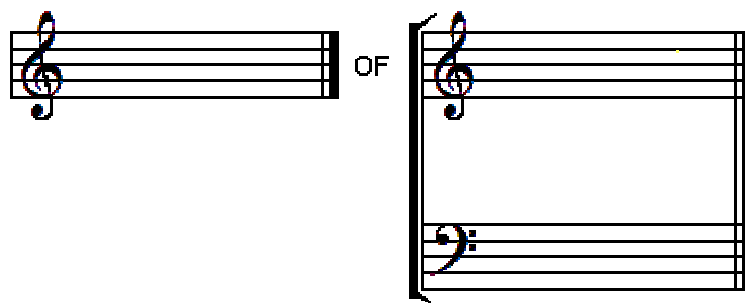

ACCOORD
VAN ÉÉN
TEL

ACCOORD
LANGER
DAN ÉÉN
TEL

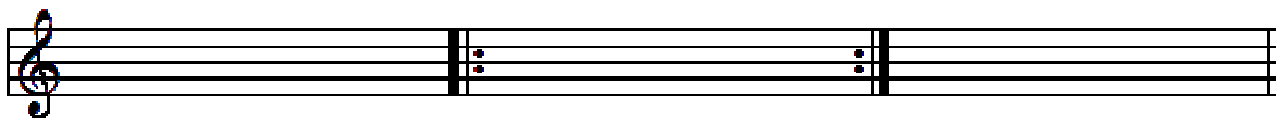
↑ 9. HET EINDE VAN EEN MUZIEKSTUK

Het EINDE van een muziekstuk wordt altijd aangegeven door een DUBBELE MAATSTREEP aan het einde:

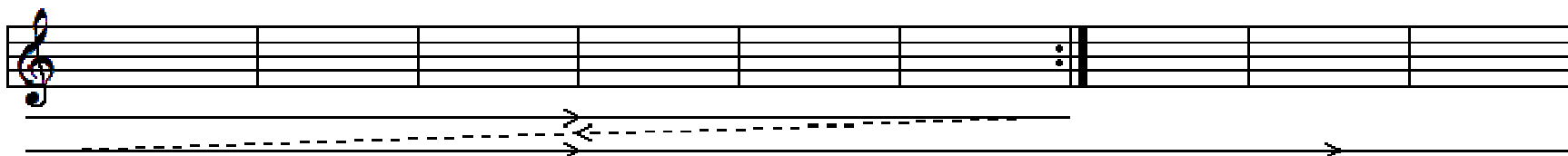
↑ 10. HERHALINGEN

Wanneer een gedeelte uit een muziekstuk twee keer gezongen of gespeeld moet worden, is dat gedeelte meestal niet nog een keer uitgeschreven, maar wordt er gebruik gemaakt van z.g. HERHALINGSTEKENS.

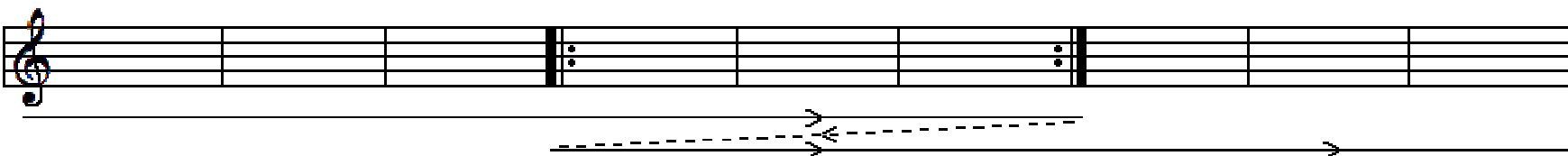

HERHALINGSTEKENS

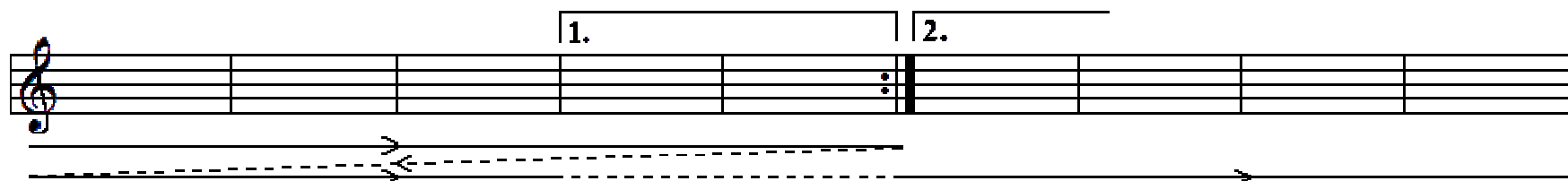
Welke herhalingsstekens waarvoor gebruikt worden kan het beste weer aan de hand van voorbeelden gegeven worden (hierbij zijn voor de duidelijkheid in de voorbeelden geen noten genoteerd).

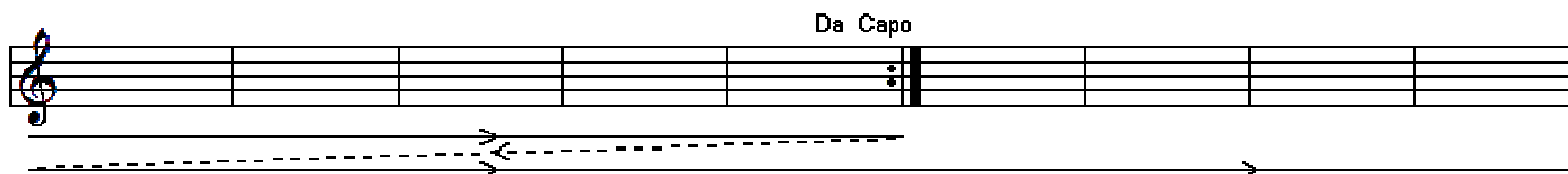
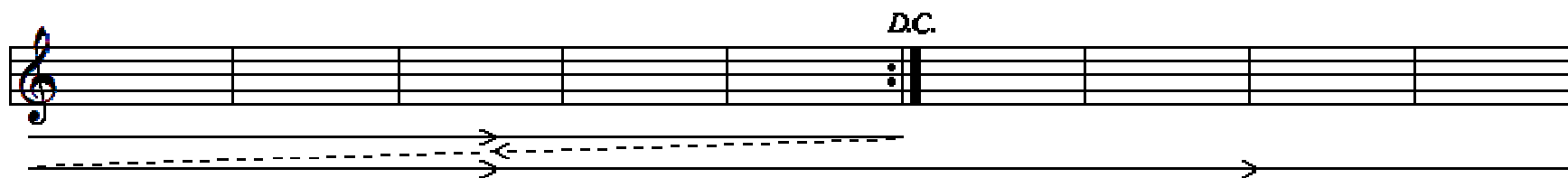
Staat er maar één herhalingsteken met de dubbele punt links, dan betekent dit: Herhalen vanaf het begin van het muziekstuk.

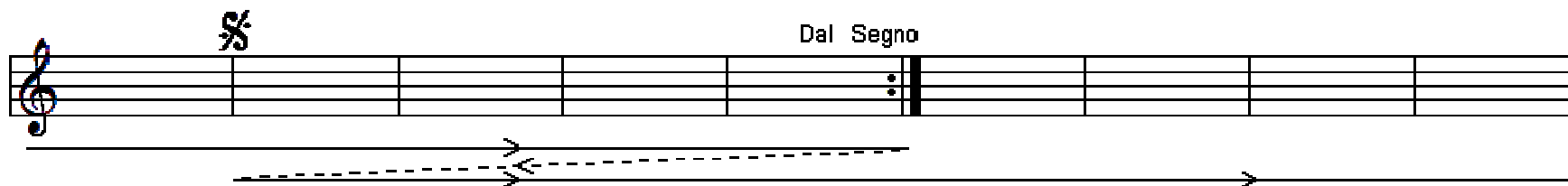
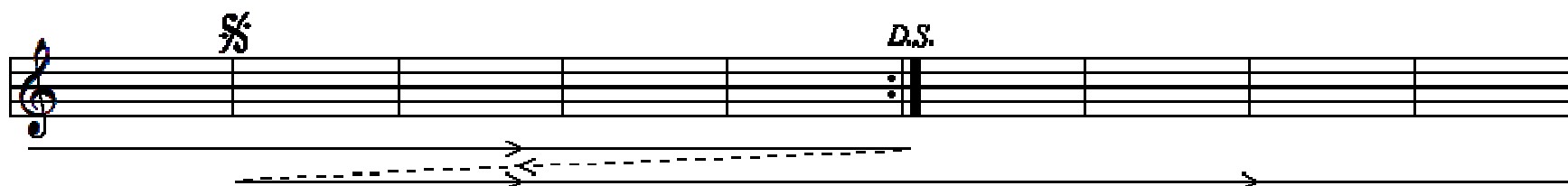
Het gedeelte tussen de herhalingsstekens moet twee maal gezongen of gespeeld worden.

Alles wat onder de haak met het cijfer 1 staat moet alleen de eerste keer gezongen of gespeeld worden. Bij de herhaling moet dat gedeelte dus overgeslagen worden en moet men bij getal 2 verder gaan.

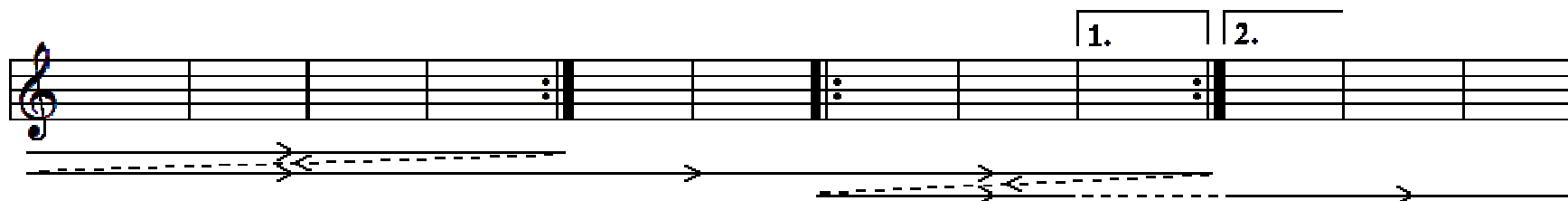

Een herhalingsteken dat terugverwijst naar het begin van een muziekstuk kan ook nog (als herinnering) voorzien zijn van de afkorting D.C. (Da Capo) of de volledige tekst Da Capo. Da Capo betekent: Terug naar het begin.

Een herhalingsteken dat terugverwijst naar een bepaald punt in de muziek wordt voorzien van de afkorting D.S.(Dal Segno) Het punt waar naar terug verwezen wordt is gemarkeerd door een bepaald teken. Dit teken is een soort achteroverliggende S met een schuine streep erdoor en twee puntjes erin:

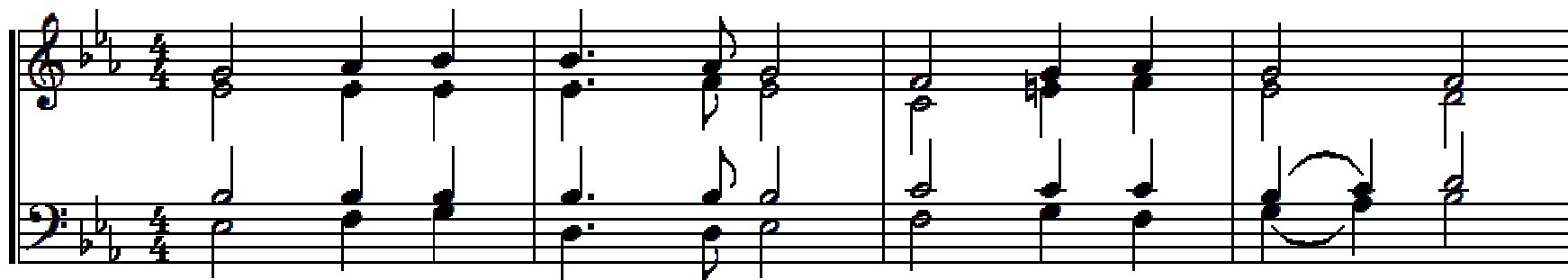

Een voorbeeld van meerdere soorten herhalingen die in één muziekstuk voor kunnen komen: Het eerste gedeelte herhalen vanaf het begin, het middelste gedeelte herhalen en dan het gedeelte onder de haak met de 1 overslaan, verdergaan bij 2, en doorgaan naar het einde.

11. HET NOTEREN VAN MEERSTEMMIGE MUZIEK

Tot nu toe is in de gebruikte voorbeelden (behalve bij het uitleggen van de FERMATE) maar één rij noten gebruikt. Koormuziek is echter veelal meerstemmig en wordt meestal genoteerd volgens één van de onderstaande voorbeelden. Bij de beschreven voorbeelden wordt uitgegaan van muziek voor 4-stemmig gemengd koor verdeeld over sopraan, alt, tenor en bas (SATB).

Voorbeeld 1:

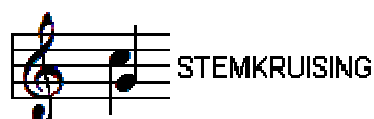

Bij deze notatie zijn de vier stemmen verdeeld over twee notenbalken. De bovenste notenbalk is voor de twee hoogste stemmen (SOPRAAN en ALT), terwijl de onderste notenbalk voor de twee laagste stemmen is (TENOR en BAS).

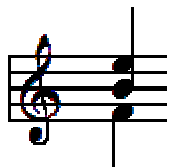
Op de bovenste balk zijn alle noten met de STOK OMHOOG voor de SOPRANEN en alle noten met de STOK OMLAAG voor de ALTEN.

Op de onderste balk zijn alle noten met de STOK OMHOOG voor de TENOREN en alle noten met de STOK OMLAAG voor de BASSEN.

In dit voorbeeld lijkt dit logisch, omdat alle noten voor de ALTEN ook echt allemaal LAGER genoteerd staan dan de noten voor de sopranen en alle noten voor de BASSEN LAGER dan die voor de tenoren. Dit gaat echter niet altijd op! Het kan namelijk voorkomen dat de stemmen elkaar KRUISEN, zoals hieronder weergegeven wordt:

De noot met de stok OMLAAG (die voor de ALTEN dus) staat HOGER genoteerd dan de noot met de stok OMHOOG (die voor de SOPRANEN). De HOOGST genoteerde noot moet in dit geval dus door de ALTEN gezongen worden, terwijl de LAAGST genoteerde noot door de SOPRANEN gezongen moet worden. De stemkruising kan uiteraard ook bij de tenoren/bassen voorkomen. Ook wanneer één partij meerdere noten moet zingen moet er goed op gelet worden welke noot door welke partij gezongen moet worden. Hieronder twee voorbeelden om dit duidelijk te maken:

De SOPRAAN-partij is in tweeën gedeeld en zingt de BOVENSTE TWEE noten. De ALT-partij zingt alleen de ONDERSTE noot.

De SOPRAAN-partij zingt alleen de BOVENSTE noot. De ALT-partij is in tweeën gedeeld en zingt de ONDERSTE TWEE noten.

Voorbeeld 2:

Dit voorbeeld geeft hetzelfde stukje muziek weer als van voorbeeld 1. Nu echter zijn de verdeeld over VIER notenbalken: Iedere partij heeft zijn eigen balk. De HOOGSTE partij heeft de BOVENSTE balk en de LAAGSTE partij de ONDERSTE.

De partijen zijn dus als volgt verdeeld: SOPRANEN: 1e balk; ALTEN: 2e balk; TENOREN: 3e balk en BASSEN 4e balk.

Omdat iedere partij nu zijn eigen notenbalk heeft maakt het niet uit hoe de stokken van de noten staan. Maar om een notenbalk zo smal mogelijk te houden worden, bij muziek waar de partijen per notenbalk uitgeschreven wordt, de noten in de bovenste helft van een balk met de stok naar beneden geschreven en de noten in de onderste helft van een balk met de stok naar beneden geschreven. Bij noten precies op de middelste lijn maakt het natuurlijk niet uit of de stok naar boven of naar beneden staat.

Voorbeeld 3:

In dit voorbeeld zijn zes notenbalken weergegeven. De bovenste vier zijn voor de vier verschillende koorstemmen. Net als in voorbeeld 2 zijn dit van boven naar beneden: SOPRAAN; ALT; TENOR; BAS.

De onderste twee balken zijn voor de begeleiding (b.v. orgel of piano)

Ook is het mogelijk dat boven de koorpartijen nog een extra balk is geplaatst met de noten voor een solopartij instrumentaal dan wel vocaal)

12. SYSTEEM

In de paragraaf hierboven, over de notatie van meerstemmige (koor)muziek, werd steeds geschreven over een aantal bij elkaar behorende notenbalken. Hoe kan nu gezien worden welke en hoeveel notenbalken bij elkaar horen?

Dit wordt aangegeven door een groep bij elkaar horende notenbalken aan de linkerkant van de bladzijde (en soms ook aan de rechterkant van de bladzijde) steeds d.m.v. een VERTIKALE streep met elkaar te verbinden. Zo'n groep bij elkaar behorende notenbalken (die over de gehele breedte van een bladzijde geschreven is) wordt een SYSTEEM genoemd.

Een SYSTEEM is dus NIET één ZIN of één NOTENBALK, maar een groep bij elkaar behorende notenbalken met alles erop en eraan zoals muzikale aanwijzingen en tekst, DIE DE GEHELE BREEDTE VAN EEN BLADZIJDE BESLAAT. Zo kan dus een couplet van VIER zinnen bestaan uit b.v. DRIE; VIER of VIJF SYSTEMEN.

13. BOGEN

In koormuziek kan het voorkomen dat er meerdere noten bij één lettergreep gezongen moeten worden. Dit wordt aangegeven door deze noten te voorzien van een BOOG. (Bij instrumentale muziek heeft de boog een andere betekenis, maar daar wordt hier verder niet op ingegaan.)

